

Pósa Zoltán

Nana és mama

Avagy a feleségem, múzsám, szerelmem, Barna Márta
(1955–2023) mesél az anyai nagymamájáról és az édesanyjáról

Zolikám, bár szerintem az, hogy az ember szereti az édesanyját, természetes, de én tizennégy éves koromig már-már természetellenes erővel ragaszkodtam a mama állandó jelenlétéhez. Első hallásra képtelennek tűnhet, de majd elmagyarázom mindjárt, engem anyu konkrét és negatív traumái tettek – áttételesen – ennyire anyafüggővé. Édesanyám minden áron nekem akarta kamatostul megadni azt a szeretetet és gondoskodást, amit ő nem kapott meg az anyjától, nagymamától, kit Nanának becézünk székelyesen. Kifejteném. S hadd peregjen mesém egy szegény kislányról, ki Erdély egészen déli csücskén, Ó-Romániához közel született, nincstelen anyától és már a homályba veszőn kitudjaki apától. Koldusszegény, már-már a Regátra hajazón nyomorúságos hegyi magyar faluban, ahol az emberek – Nana meséiből visszaköszönőn – úgy ettek, hogy megkenték zsírral az asztaldeszkat, s rosszul megsütött komiszkenyérrel mártogattak belőle, s ünnepnap volt, ha nem szegényesen főzött puliszkat kellett enniük, hanem megízeshették egy kis hagymás szalonnával is. A kidólt-bedólt falú gunyhók gyér falucskává összeállt tömegét ősvadonian dús és rendetlen, erdőnek, ligetnek aligha nevezhető sűrű facsoportosulás övezte, amely még annak a kevés nap-

fénynek a zömét is eltakarta, ami átütött a hegyi falu növényzetén, így a nap nagyrészeben félhomály vagy teljes sötétség uralta a pusztafalut, minden második gyerek angolkóros és vérszegény. Bizony, ezek Nana gyerekkorából megmaradt reminiscenciái is jelzik, hogy nem csak a burjánzón vadköltői nyelvezetű, Tamási Áron, Szabó Dezső, Nyíró József, Sütő András által megénekelte tisztesen romantikus, folklórba pácolt szegénység és csilingelő gazdagság létezett Erdélyben, hanem bizony Zola naturalista, Reymont realista és Giovanni Verga verista regényeiben megörökített mélyszegénység mérhetetlen nyomorúsága és fájdalma sugárzott a főként a csodáiról és mesés kincseiről közismert Siebenbürgen peremvidékéről. S hogy bizony a millenniumi csillogás szekeréről lemaradt nincstelenek a saját baloldali rokonaiktól által is fényezett Horthy-korszakban is nélkülöztek, ahogy bizony a tanyavilágban s a városok peremén most még inkább, a Kádár János-féle hamis konszolidáció nagy szegényére. Nana homályos emlékeiben őrzi vékony, tüdővész, valószínűleg a bukovinai vagy moldvai csángóföldről, a szórványból elszármazott édesanyjának képét, kivel végigkoldulva Dél-Erdélyt, a Mezőséget, Székelyföldet, a Partiumot, még csontsoványabban,

mint voltak, de megérkeztek az anyaországba, annak Álmosd nevű hajdúsági községébe. Dédanyám, a csángómagyar asszony ott halt meg idegen pajtában, irgalmasabb parasztoktól befogadottan. A Nanát, nevezett Egri Etelka Rózát befogadta egy jobbágyorsban tengődő, viszonylag jó módban élő parasztcsalád. Cselédnek nevelték, ahogy a saját gyermekeiket is. Kicsi, de formás, jó külsejű moldvai székely menyecske lett belőle, kire szemet vetett a földbirtokos, álmosdi nemes Nagy Mihály nagyságos úr, és amint nagyanyám betöltötte a tizennyolcadik életévét, szeretőjévé tette. Ez az ember volt édesanyám igazi apja, s nekem az igazi nagyapám. Addig jó dolguk volt, amíg anyám meg nem született, ám Nagy Mihály uram felesége megneszelte, hogy a tündérszép kisdedről azért gondoskodik hűtös ura oly nagy szeretettel, mert az ő véréből való, s így elkezdte nagyanyámat kegyetlenül, keményen dolgoztatni. Magyarán, Nana elvesztette kedvenc szerepét, s a hároméves anyuval együtt Debrecenbe szökött szekeresek járgányára fölkeredezkedve egy Kulcsár nevű országcsavargója munkakerülővel, s az Olajütőben szereztek lakást. S Nana, ahogy Nagy Mihályért is, Kulcsárért is alázattal rajongott, s hagyta, hogy ez a szarházi ember kirakja anyukámat a Nagytemplom elé naponta koldulni. A többit már elmeséltem neked. Nana, amikor megtudta, hogy Nagy Mihály megözevgyült, vissza mert térni Álmosdra, szolgálni, de anyut nem vitte magával, sőt, egyedül hagyta ezzel a Kulcsárral, kivel most is együtt él. Ez a szörnyű ember alkalmi munkákat is alig vállalt, abból élt, amit anyu hazahozott, nagyrészt ő falt föl mindent,

alig adott enni anyunak, hadd legyen jó sovány, mert így megsajnálják a módos címisek. Anya nem bírta tovább, két hónap múlva megszökött az éj leple alatt, másnap reggel, délben, estig lábát sebesre gyalogolva ért Álmosdra, hol a Nana rémülten dugdosta napokig, s aztán egy Debrecenbe vásároló parasztcsaláddal visszaküldte az Olajütőbe Kulcsárhoz. Anya, amikor a szekeres gazdáék betértek az első kocsmába, amit megláttak Debrecen határában, megszökött tőlük. Ám mivel mást nem tehetett, vagyis mást nem ismert, kiült önként koldulni a Nagytemplom elé, ahol megtörtént a csoda, amit szintén elmeséltem már. Egy katolikus apáca és egy református diakonissza rátalált, s bevitték Ravasz Lászlóhoz, a nagyszívű, később a kommunistáktól megkínzott püspökhöz, ki megkönnyezte anyám történetét, rendbe hozatta, felhizlalta, s beiskolázta. Anyám nagy rajongással beszélt a püspökről, s nagyon szerette a kis fehér-kék színekben pompázó református iskolai egyenruhácskáját. Az egyház taníttatta ki, letette nem csak a polgári iskolai, hanem a rendes érettségit is, éppen akkor, amikor 1945-ben hazánk földjére léptek a régi, a német helyett az új, a szovjet megszállók, az ukrán hadtest vérszomjas katonái. Ravasz László még el tudta helyezni anyut a Debrecenben ma is híresként emlegetett Szipál Fotó Stúdióba, s akkor tette le a fényképész szakvizsgát, amikor 1947-ben a kommunisták a kékcédulás voksolási csalással megnyerték a választásokat, s elhatalmasodott az 1919-est idéző vörösvörös terror (ami szelídítve bár, de ma, 1976-ban is uralkodik rajtunk – summa summarum, nekünk is jobb volta a Horthy-korszakban, mint a vörös

vész nyitányát követő években). Szipálék szereztek neki vőlegényt is, egy bumfordi fotóshoz akarták hozzáadni, ám mivel anyu egy újságíróba volt szerelmes, kereket oldott. Olvasta a fő-fő hazugsággyárban, a Szabad Népből, a jelenlegi, nem kevésbé hazug Népszabadság elődjében a hangzatos felhívást: *Fiatalok, gyertek Pestre a Beloiannisz Híradástechnikai Gyárba, a „béhágéba”, jó fizetésért, tiszta munkásszálláson pihenve építhetitek a kommunizmust.* Anyu felszökött hát Pestre, jelentkezett a BHG-ba lakatostanulónak, s elhelyezkedett a koszos, külső csapos, néhány zuhanyozós munkásszálláson. Kilencedmagával kínlódtak ott egy kutricában, egymás hegyén-hátán, fényképész létére új, lakatosi szakképesítést szerzett. A közös koszos és rohadt kelkáposztaszagú konyhában (nekik kellett főzőcskézniük is munka után) éjjelenként a tankönyvet biflázva tette le három év alatt a szakmunkásvizsgát. Immár oklevélhalmozó lettem – mesélte keserűen. S ott találtak egymásra édesapámmal, ki a lakatosok részlegvezetője volt. Nos, a szörnyű, francia naturalista vagy olasz verista regénybe illő nyomortörténet utolsó részét már korábban elmeséltem neked, s csak azért rekapituláltam, hogy értsd. Jött a ballada kunmadarasi, budafoki, majd rózsadombi fejezete, apa eltemetett civil pilóta, anya karmesteri, énekesi álmainak fiaskója, a duplán füstbement terv. Anyu számunkra megkönnyítette ezt a szomorú „utazást a szürke folyón”, közös erdélyi zsidó, lágerban elhunyt kedvencünk, Karácsony Benő regénycímére utalva. Engem, pici lányát, mindvégig simogatott, csókolgatott, dédelgetett, anyafüggővé tett, amiért hálás vagyok neki.

S m ami miatt leborulok édesanyám nagysága előtt az, hogy ő az anyjáról is máig gondoskodik. Évszakonként leutaznak – olykor velünk együtt Debrecenbe, az Olajütőbe, ott hagyva neki – nem Kulcsárnak – havi tisztas fizetésnyi pénzüsszeget, élelmiszert, kitarítanak náluk, s olykor ott is alszunk a kibírhatatlan macskaszagtól fuldokolva. S a karácsonyt mindig nálunk tölti. – Csodálatos emberek a szüleid, de hát ezt az is bizonyítja, hogy fölneveltek Téged és Lacit tisztességes magyar emberré. S ahol szükséges, eltávolodtatok a világnézetüktől, de Te arra is képes voltál, hogy átláss a baloldali anarchista álértelemiségi hecc állelenezékiség szitáján is és valódi, keresztény ellenzékivé lettél, ahogy ezt Bözse bárátnéd is elismerte. S az, hogy nem csak szavakban, hanem tettekben is keresztény vagy, bizonyítja, hogy eszedben sincs édesanyádat arra biztatni, hogy bosszúból hagyja sorsára azt az embert, aki kicsiny gyermekként sorsára hagyta. – A drága Nana még mulatságos is, majd, amikor idén karácsonykor is nálunk leszel, találkoztok, hiszen december 23-áig, amióta a kis szerelmed az eszét tudja, évente lejátsszódik ugyanaz a Nana-mama-papa cirkusz. Minden december első hetiben Kulcsár Nana nevében ír levelet, nagyanyó ugyanis analfabéta, melyben elpanaszolja az összes létező betegségét, s azt prognosztizálja, hogy aligha lesz ereje fölutazni „az nagy Budapestre”, de majd elválik. Ám december 22-e táján megérkezik a második levél, melyben Kulcsát tollával ékeskedve Nana arról az örömhírről értesít bennünket, hogy mégis csak szerencsétlen bennünket, és kéri leányát, hogy jöjjön elé arra a Nyugati Pályaudvarra, mert ő bizony

Felemelkedés. Installáció, merített papír, farostlemez, márványpor, halenyv, 2022

nem tud tájékozódni abban a fene nagy városban. Szegény apám szenved a legtöbbet Nana lelki oszcillációitól, de mivel ugye a remény hal meg utoljára, évente bízik abban, hogy „nagyságos Egri Róza Etelka asszony, Háromszék és Erdély gyöngye” ezúttal mégis otthon marad. Nem, nem – panaszkodik tréfásan már nekünk is Lacival, az én másodgimnazista korom óta jóatyám, nagyanyátok bármily komoly betegségetek is vízionál magának, Szentestéig könyörtelenül felépül. Anyám ilyenkor a fejét csóválja: hogy mondhatsz ilyet? Szívtelen vagy. Látszik, hogy csak formálisan vagy evangélikus. – Nana – emeli föl az ujját apu. – Évente elviselem, udvarias is vagyok vele. – Kivéve, amikor nem – vág közbe anyám. – Legalább a mormogás jogát hagyj meg nekem. – Akkor se kívánd, hogy anyukám beteg legyen. – Na, Márták, ti tényleg jó lelkek vagytok, még a Kismárta is megbocsájtja a nagyanyjának, milyen cudarul bánt kisgyermekkorában az édesanyjával. S ilyenkor elérzékenyül: ezért is szeretem az én mintagyereket, mintatanulókat, mintakeresztény kislányomat. S a jó nagyanyó, mintha ösztönösen bosszantaná halálra apámat s idegesítené anyámat, továbbra is bizonytalanságra ítél bennünket. Ugyanis anyu okulva az évek tapasztalataiból, már előre szabadságra vonul december 23-án, ám azóta előfordul, hogy Nanóánk juszit is, csak azért is már 22-én megérkezik, de anyám munkahelyi főnökei már tudják, s előre bemondják: igen, Mártika, édesanyád egy nappal korábban jön Debrecenből karácsonyozni. S mi humorral viseljük el, apu kevésbé, de azért legtöbbször fegyelmezetten tűr ő is mindent, de a drága nagyanyó olyan

kifinomultan képes megsértődni anyám logikus és valóban nagy szeretettel és türelemmel előadott pontos-sági kérelmeitől, mint ha a világ legszeretőbb mintaédesanyja lett volna anyukámnak valaha is. Mit is értek ezen? Hiába mondja el neki anyu logikusan, hogy „édesanyám, addig tetszik maradni, amíg akar, de tessék már bejelenteni, jó előre, hogy mikor jön Budapestre és mikor utazik vissza Debrecenbe, mert azon a két napon, amikor hazahozom a Nyugatiból, vagy visszakísérem édesanyámat a pályaudvarra, szabadságot kell kivennem, mert én dolgozó ember vagyok. – Értem, fiam, tehát terhetekre vagyok. Apám egyszer ugyanezt kicsit türelmetlenebb tónusban előadva tárta a nagy elé, ő zokogni és csomagolni kezdett, apám a végén jobb meggyőződése ellenére bocsánatot kért. Így anyunak továbbra is loholnia kell 23-án vagy 22-én Nana elé, s türelmesen kívárni, mikor kíván visszatérni a civisek és a kálvinisták Rómájába. Jó szokásaitól jottányit sem tér el, általában újév után, amikor apám már lassan belenyugszik, hogy anyósa örökké a nyakán marad, jobb esetben este jelenti be, hogy másnap reggel elutazik, a lidércesebb forgatókönyv, amikor reggel közli: fiam, csomagoljunk össze, a tízórással hazamegyek. Anyám sóhajt, betelefonál az egykori Vörös Hajnalból Nagykovácsi Rozmaring Termelőszövetkezetté átkeresztelt munkahelyére, hogy mára szabadságot vesz ki. – Tudom, Mártika, a mama most jelentette be, hogy hazautazik. Tudod mit, ne vegyél ki szabadságot. – Nem, nem, úgy korrekt, legalább rendet csinállok otthon a nagy után. – Akkor se pazarold már a szabadságaidat – szívélyeskedik a főnöke,

maga a nagyhatalmú elnök. Látod, azért van ennek a Kádár-világnak egy kopott, avított, de mégis csak létező kedélyessége (amely sajnos teljesen eltűnt 1994-ben-ban, a kommunisták első visszatérése után, a pufajkás miniszterelnök diktatúrája alatt, de azt akkor még nem tudhattuk). Ám ebből a történetből megérted, hogy a magukat baloldalinak valló szüleimben mennyi türelem és keresztényi alázat maradt meg. Másrészt hogy az édesanyám megható aggodalommal kerüli még a távoli árnyékát is annak, hogy a Nana és Kulcsár gondatlanságát, illetve kegyetlenségét kicsit is megismételné, vagy picikét is utánozná, így kényeztetett, babusgatott bennünket. Istenem, drága Zolikám, abban is hasonlítunk egymásra, hogy emlékezni vélek arra a szolgálati házra, amelyben a világra jöttem hozzád hasonlóan bába segítségével utánad kábé hét esztendővel, 1955. március 5-én délelőtt fél tizenegykor. Napközben is sötét szobákat, elhanyagolt kertet látok vízióimban, amelyet édesanyám próbál rendben tartani, s anyu a kezében tartva ringat, énekliz az „Aludj édesem már” kezdetű Schubert-altatódalt, s ha kell, megszóptat, mélykocsiban tol végig a patinás, jászkun városka, hivatalosan nagyközség, Kunmadaras főutcáján. Nem csak azért, mert a budafoki lakásunk helyszínére már a szüleim sem emlékeztek, Budafokról nincsenek transzcendens reminiszcenciáim. A valódi első emlékeim már a Rózsadomb egyik legszebb, Kút nevű utcájához és annak öt szám alatti lakásához kötődnek, ahogy elmondtam, én is fentről, madártávlatból látom, ahogy egy gyönyörű fiatal nő szánkázik egy pöttöm leánykával, aki egyszerre már én va-

gyok, az asszony pedig az anyukám. A hajlékunk kényelmes, otthonos, meleg, puhán bélelt fészek, anyu pedig énekel, olykor egészen archaizáló csángó népdalt, máskor a székely altatódalokat, és amikor nem velem foglalkozik, azokat a színes, változatos dallamvilágú népies műdalokat is trillázza, melyeket szokás nagyképűn legiccsezni, ám bármelyik más nemzet örülne, ha ilyen mélyről fakadón ősi archaikus népi énekekkel, Szenczi Molnár Albert zsolttáraival, ugyanakkor Pósa Lajos és Dankó Pista nótáival, Erkel, Liszt, Kodály, Bartók komolyzenéjével, s Kálmán Imre, Ábrahám Pál operettáriáival büszkélkedhetne. Zenében is, lírában is a legek közé tartozunk, nagyhatalom vagyunk, bizony, akár tetszik ez a saját nemzetüket fitymáló hazátlan, gyökértelen pesti hecc- és állellenzéki liberálisnak álcázott szélsőbaloldali anarchista álbarátaimnak. Anyu igazi, vérbeli nótafa, ahogy ezt megtapasztalhattad azon a nagykovácsi bulin. Engem kényeztet, dédelget, fülembé dúdolgat, bár beírat óvodába, de első szóra elhiszi, hogy breteg vagyok á la Kosztolányi Dezső, ha dedóundorom vagy suliuundorom van. Iskolás koromban már magára mert hagyni, ebben a patriarchális házban, ahol egykori szocdemek, Prieszol Olga csicskásai, az egykori Láng Gépgyár tulajdonosainak ivadékai, öregedő pártiskolai oktatók és apám, a jólelkű keresztényszocialista balek, anyukám, az önfeláldozó igazi keresztény él egy fedél alatt, a dús, orgonás kert fölött. Imígyen hát aranykori bőség uralkodott alkalmi nagymama-jelöltekből, kik szívesen néztek rá az otthon valódi vagy álbetegség okán dekkoló kicsinyekre. Anyám is megtette, ha kell, a szomszédok is ügyeltek

arra, hogy foglalkoztak a más gyerekével is. Velem ráadásul könnyű dolguk volt, mert már elsős koromba olvastam, bújtam a mesekönyveket. Megvan az *Aranyláncon függő kastély*, a misztikus latin országok, a *Hegyi szellem*, a germánok és lengyelek, szlovákok, *A Szoria-Moria palota*, a skandinávok mesegyűjteménye és Benedek Elek apó teljes feldolgozott népmese-vertikuma. Én is imádtam ezeket, s a *Mondák könyve* című remek, zseniális, ősmagyar keresztyén hitet őrző meseregényt, az Arany János által tervezett s csak töredékben megvalósított ősmagyar mítosz regénybe oltott változatát, és olvastam először a lassan újra megjelenő mesésített Biblia-feldolgozásokat, majd a modern nyelvre átírt Szentírást. Így már a kicsiny gyermek „barnamártá” lelkivilágában interiorizálódott, hogy Jézus áldozatával megmentette az emberiséget az örök élet számára, kibékítve bennünket Mennyei Atyjával. Tudtam, hogy létezik az valóság fölött egy másik, sokkal fontosabb szellemvalóság. S belém ivódott, hogy mi vagyunk itthon a Kárpát-medencében, mert az őslakos kelták a mi rokonaink, ők voltak itt először,

hunok, avarok, kunok, besenyők, mind egy vérből valók vagyunk, még ha egymás ellen is hergelt bennünket az ő nyugati fondorlat. Szent István óta mi vagyunk a kereszténység igazi védőbástyája, s hiába próbált bennünket tatár, török, osztrák, német, ruszki (s mára újra a Nyugat, csak ezt akkor még nem tudjuk) megsemmisíteni: él nemzet e hazán! S mindezen bölcsességeket édesanyámnak köszönhetem, ki rendelkezésemre bocsátotta csodás könyvtárának tárházát. Ez az egyszerű aszszony a szeretet erejével nevelt bennünket igazabb magyarrá és hitelesebb gondolkodóvá, mint a sok belvárosi hazátlant.

– Na, csak nem sírtál, Zolika...

– Dehogynem. Drága egyetlen szerelmem, feleségem, múzsám, Barna Márta, olyan megható, amit mesélsz. S magamat hallom belőled megszólalni.

Részlet az Önreflexiók (1948–1973) – Vaskori tekercsek a remény országából című, az 2024-es könyvhétre megjelent önéletrajzi regény idén megjelenő folytatásából, a tervezett tetralógia második könyvéből.

Határozatlan emlék, 2023